

Ahmet Tefik İleri (1911-1961)

1911 yılında Rize'nin Hemşin kazasında doğan ve yörede "İmamoğulları" adıyla bilinen bir aileye mensup olan Ahmet Tefik İleri'nin Babası Hafız Celal Bey, annesi Fatma Hanım'dır. Geçim sıkıntısından dolayı İstanbul'a taşınan ailesiyle birlikte çocukluk yılları Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Türk İstiklâl Harbi'nin ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu döneme denk gelen Tefik İleri, Fatih'te, kaymakamlıktan emekli dedesinin himayesinde yetişerek ilk ve orta okulu bitirdi (1926). İlkokul sıralarından itibaren çalışkanlığı ve zekâsıyla dikkatleri üzerine çeken Tefik İleri, 1928 yılında ortaokul mezunlarının da imtihanla kabul edildikleri Yüksek Mühendis Mektebi'ne girmeye hak kazandı. Yüksek öğrenimin ilk yılında matematiğe oldukça fazla zaman ayıran Tefik İleri, toplumsal sorunlarla ve millî meselelerle çok fazla ilgilenmemekteydi. İkinci sınıftan itibaren konferanslara katılarak söz alan ve yemekhaneye karşı düzenlenen boykota katılan Tefik İleri, bahsi geçen eylemden dolayı arkadaşlarının okuldan atılmasının ardından toplumsal sorunlarla daha yakından ilgilenmeye başladı. Öyle ki, Tefik İleri katıldığı muhasebe kulübünün matematik ile birlikte toplumsal sorunlar ve millî meselelerle de ilgilenmesini sağladı. Aynı zamanda Yüksek Mühendis Mektebi Talebe Cemiyeti toplantılarına da katılan Tefik İleri millî meselelere yaklaşımı ve hitabetiyle ön plana çıktı.

1932 yılında Yüksek Mühendis Mektebi Talebe Cemiyeti Reisi seçilen Tefik İleri, bu cemiyetin faaliyetlerinin canlanmasını sağladı. Yüksek Mühendis Mektebi'nin ilk dergisi Arı'nın çıkmasında büyük bir emeği geçen ve böylelikle mühendis adaylarında millî meselelerle ilgilenme arzusu uyandıran Tefik İleri, tasarruf haftasında Darülfünûn konferans salonunda tüm yüksek öğrenim gençliğinin katılacağı bir yerli mallar mitingi organize edilmesinde önemli bir rol oynadı. Bahsi geçen mitingde yaptığı konuşması gençlikte büyük bir heyecan yaratan Tefik İleri, arkadaşlarını Taksim meydanına davet ederek yol üstünde mesele ile ilgili konuşmalar yaptı. Yüksek öğrenim gençliği arasında millî hislerin ve birlik duygusunun geliştiğini gören CHP İstanbul İl Başkanı Cevdet Kerim Bey, Tefik İleri ve arkadaşlarına pasif bir durumda bulunan Millî Türk Talebe Birliği (MTTB)'ni canlandırmayı önerdi. CHP idaresi ve basın Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan düzenlemeler dolayısıyla toplumsal meselelerden uzak kalan yüksek öğrenim gençliğinin yeniden aktif bir şekilde sürece dâhil olmasına dair bir beklenti içerisindeydi. 1933 yılında düzenlenen MTTB kongresinde başkan seçilen Tefik İleri gençliğe yönelik beklentileri karşılamak amacıyla harekete geçti. Millî değer ve hassasiyetlerin arttığı Cumhuriyetin onuncu yılında ülke içerisinde yaşanan bir hadise MTTB'nin ve Tefik İleri'nin isminin ülke çapında duyulmasını sağladı.

1933 yılı Şubat ayı sonlarında Belçikalı Vagon-li (Wagons lits) Şirketi yetkililerinden birinin, telefonda anadilini konuşan bir Türk memurunu hakarete varan sözlerle azarlayarak işyerinde resmî lisanın Fransızca olduğunu ileri sürdüğüne, akabinde çalışanın işine son verildiğine dair haberler kamuoyuna yansıdı. Kamuoyunu derinden yaralayan bu hadise ve haberlere karşı Tefik İleri'nin başkanlığındaki MTTB protestoda bulunma kararı aldı. 25 Şubat 1933 sabahı gençlerin "Bu memlekette Türk ve Türkçe hakimdir" sloganıyla başlayan protestosu, Vagon-li Şirketi binasının taş ve sopalarla tahribiyle ve salonda yer alan Atatürk portresinin "sizler bu fotoğraflara layık değilsiniz" şeklindeki sözlerle alınmasıyla neticelendi. Gazeteci ve yazar Peyami Safa yol üstünde karşılaştığı gençleri takdir edici ifadeler kullanırken, İstanbul Polis Müdürü, Tefik İleri ve arkadaşlarını bu tür hadiselerin tekrarlanmaması konusunda uyardı. Kamuoyu ve basından aldıkları destek ve cesaretle Tefik İleri ve arkadaşları bir "Türkçe Konuş" Mitingi düzenlemeye karar verdiler. Öğrenciler Dil seferberliği kapsamında Halkevlerindeki kurslarla Türkçe bilmeyenlere gönüllü olarak ders vermeye talip oldular. Atatürk yüksek öğrenim gençliğine dair ulaşan bu haberle dair memnuniyetini MTTB'ye gönderdiği övgü içeren telgrafı ile dile getirdi. Bu arada MTTB Millî Marşı bilmeyenler için de kurslar açmaya karar verdi. Dil ve marş

çalışmalarıyla birlikte “Bozkurt” u amblem olarak seçen MTTB, 18 Mart Şehitleri Anma Töreni’ne ciddi bir katılım gösterdi.

Tevfik İleri’nin başkanlığı döneminde MTTB’nin ülke çapında hatta yurt dışında yankı bulan önemli organizasyonlarından biri de Razgrat olaylarını protesto mitingidir.

1933 yılı Nisan ayı ortalarında Bulgaristan’ın Razgrat kasabasına bağlı Deliorman’daki Türk mezarlığının tahrip edildiğine dair haberler büyük bir infial uyandırdı. Bulgar elçisi ve hükümetinin sorumluların cezalandırılacağına dair açıklamaları Türk kamuoyunu tatmin etmemiştir. Türkiye bu hadiseden kısa bir süre önce Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ile Balkan Antantı’na imza atmış, Bulgaristan ve Arnavutluk ise bölge ülkeleri arasında yardımlaşma, dayanışma ve iş birliğine yönelik bu antlaşmaya taraf olmaktan çekinmişti. Bununla birlikte Bulgaristan ile ciddi bir problem yaşamayan Türk Hükümeti sorumlular hakkında açılan soruşturmanın akıbetini beklemekteydi.

Hadiselerin gerçekleştiği sırada Balkanlardan gelen öğrenci misafirlerini ağırlayan MTTB ise sessiz kalmayarak tepkisini ortaya koyma kararlılığında idi. Nitekim Tevfik İleri ve MTTB yönetimi 19 Nisan 1933 tarihinde şehir tiyatrosunda düzenlenecek “Türk Gecesi”ni Razgrat olaylarından dolayı ertelemeyi gündeme almış; fakat yabancı misafirlerinin de bu etkinliği görebilmeleri için programı değiştirmemişlerdi. Etkinliği açış konuşmasında Tevfik İleri’nin Razgrat olaylarına atfen “Gözlerimiz yaşlı olarak perdeyi açıyoruz” şeklindeki sözleri gerçekleştirilecek protestonun habercisiydi. Vagon-li protestosu yabancı bir şirkete yönelik eylem niteliği taşımasına rağmen daha çok ülkenin iç işlerini ilgilendiren bir meseleydi. Bulgaristan’da gerçekleşen mezarlık tahribatı ise tamamen dış politikayı ilgilendiren diplomatik bir soruna dönüşmüştü. Dolayısıyla MTTB tarafından valilikten izin alınmaksızın gerçekleştirilecek ve kontrolden çıkacak bir eylemin iki devlet arasındaki sorunu ciddi bir krizi dönüştürme ihtimali hesaba katılmıyordu. Bu ihtimali göz önünde bulunduran; ancak arkadaşlarıyla birlikte sessiz kalmayı da hazmedemeyen Tevfik İleri, kontrollü ve medeni bir eylemle Türk gençliğinin tepkisini ortaya koymayı planladı. Neticede 20 Nisan 1933 tarihinde MTTB’nin organizasyonu ile Pangaltı’da bulunan Bulgar Konsolosluğu önünde toplanan Türk gençleri, buradan gittikleri Bulgar mezarlığına çiçek bırakarak, maruz kalınan insanlık dışı eyleme karşı “Biz ölümlere hakaret değil, böyle hürmet ederiz” şeklindeki açıklamalarla insani bir mesaj verdiler. Buradan Taksim abidesine doğru harekete geçen gençleri durdurmak isteyen polisle yaşanan arbede ise Tevfik İleri ve yaklaşık yirmi arkadaşının tutuklanmasıyla neticelendi. Yurt dışındaki öğrenci derneklerinin gönderdikleri telgraflarla takdirle karşıladıkları bu mitingin, tutuklamalarla sonuçlanması Türk kamuoyunda rahatsızlık yarattı. İzinsiz gerçekleştirilen eylem sonrasında öğrencilerle polis arasında yaşanan çatışmadan rahatsızlık duyan Türk Hükümeti ise ülkede yetkisi bulunmayan kuruluşlar tarafından düzenlenen eylemlerin tekrarını önleyebilmek amacıyla MTTB’yi feshettiğini açıkladı. Bunun üzerine MTTB üyeleri hem başkan ve arkadaşlarının serbest bırakılması hem de fesih kararının geri alınması amacıyla Atatürk’e bir telgraf çektiler. Atatürk verdiği cevabında gençliğin millî bir ruhla yetişmesini ve kanunlar çerçevesinde sorumluluklarını yerine getirmesini beklediklerini vurgulayarak bunun dışındaki meselelerin hükümete bırakılmasını ve adalete güven duyulmasını tavsiye etti. Gençleri kanun ve nizamla uymaları konusunda uyararak; ancak satır aralarında gençlikte uyanan millî ruhtan üstü kapalı bir şekilde memnuniyetini dile getiren Atatürk’ün telkinleri ile Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya’nın devreye girdiğine, bu sayede Tevfik İleri ve arkadaşlarının serbest bırakıldığına ve hükümetin fesih kararına rağmen MTTB’nin faaliyetlerine göz yumulduğuna dair güçlü emareler vardır.

Razgrat olaylarının ardından Tevfik İleri’nin çabalarıyla MTTB, Birlik adlı bir dergi yayınlayarak memleket sorunlarıyla ilgilenmeyi sürdürdü. Yabancı okul ve şirketlerin Türk kanunlarına aykırı şekildeki hareketleri ve Genç Hristiyanlar

Cemiyeti (Y.M.Ç.A.)'nin misyonerliğe yönelik faaliyetleri Birlik aracılığıyla boykot edilirken, Çanakkale (Gelibolu)'da Türk şehitlerine layık bir abide yapılmasına yönelik talepler dile getirildi. Tevfik İleri'nin riyasetinde 1933 yılı Temmuz ayında Çanakkale'ye bir ziyaret gerçekleştiren MTTB üyeleri şehitlik alanında gördükleri kötü manzaradan da etkilenerek abide yapılmasına dair önerilerini hükümete sundular. Tevfik İleri hislerini şu sözlerle ifade etmişti;

"...Seddülbahir'de ölen oğlunu ziyarete gelen bir İngiliz kadını, Türk şehitlerine de bir çelenk götürmek istiyor... Ve soruyor: "- Seddülbahir'de Türk abidesi var mıdır? Nerededir? Türk kafalarına ehram yapılan Seddülbahir'de çelenk konulacak bir Türk abidesi yoktur. Abide büyük kelime... Bir dikili taş bile yok... Son söz: Abide ... Abide istiyoruz... Ve bu işle uğraşması icap edenleri vazifeye davet ediyoruz".

Hükümeti abide yapmaya davet eden Tevfik İleri, MTTB'nin bağış toplayarak bu işi üstlenebileceğini açıkladı. Tevfik İleri ve mühendis arkadaşlarının kendi aralarında abide inşasına dair bir proje müsabakası düzenlemesine, Abidin Daver ve Yunus Nadi başta olmak üzere ülkede tanınan basın mensuplarının, duyarlılıklarından ötürü gençliği övmesine karşın hükümet, bu vazifenin kendi sorumluluğu altında bulunduğunu ileri sürerek MTTB'ne izin vermedi. Tevfik İleri'nin 1933 yılında mezuniyetinden sonra faaliyetleri azalan ve 1935 yılında kapatılan MTTB daha sonraları aynı isimle yeniden açılacaktı.

1933 yılında mühendis unvanıyla okuldan mezun olan Tevfik İleri, Vasfiye Hanım (İleri) ile evlenerek bir aile kurdu ve Tek Parti dönemi boyunca mesleğini icra etti. Evliliğinin ilk döneminde iki çocuğunu kaybeden Tevfik İleri'nin Cahide ve Cahit adlı iki evladı dünyaya geldi. Bu arada Erzurum Nafia Mühendisliği'nde kontrol mühendisliği görevini yürüten Tevfik İleri, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde gönüllü öğretmenlik yaparak ve Halkevleri toplantılara katılarak memleket meseleleriyle ilgilenmeyi sürdürdü.

CHP ile fikren uyuşmayan Tevfik İleri 1950 yılında Demokrat Parti listelerinden Samsun milletvekili olarak TBMM'ne girdi. DP ilk kabinesinde 22 Mayıs ile 9 Ağustos 1950 tarihleri arasında Ulaştırma Bakanlığı görevini üstlenen Tevfik İleri kısa süren vazifesi sırasında denizcilik işlerini düzenlemeye yönelik adımlar attı. Bu sıralarda Nazım Hikmet Davası ve bu vesile ile ülkede Komünizm propagandası gündemi meşgul etmekteydi. Tevfik İleri'nin konuşmalarında gençleri etkilemeye yönelik Komünist propagandanın akamete uğratılacağına dair sözleri onu bir anda Avni Başman'ın istifasıyla boşalan Millî Eğitim Bakanlığı makamına aday hâle getirdi. II. Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği'nin, Türkiye üzerinde kurmaya çalıştığı baskı ülke genelinde Komünizmle mücadele fikrine desteği artırmıştı. Bu bağlamda CHP'nin yayın organı Ulus dâhil olmak üzere Türk basının büyük bir bölümü, ilk etapta mühendis kökenli olmasına rağmen Tevfik İleri'den eğitim teşkilatını, millî ve manevi değerler doğrultusunda yeniden yapılandırmasını bekliyordu.

9 Ağustos 1950 ile 8 Nisan 1953 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı görevini yürüten Tevfik İleri'nin ilk icraatı Komünist örgütlerle iltisaklı elliye yakın öğretmeni görevden almak oldu. Millî Eğitim Bakanlığı teşkilatını geliştirebilmek maksadıyla Eğitim Şurası ile Talim Terbiye Kurulu'nu siyasi tesirlerden kurtarmaya yönelik düzenlemeler yapmaya çalışan Tevfik İleri, nicelikten öte ilköğretim alanındaki nitelik sorunlarını çözmeyi ve böylelikle öğrencilerin millî bir ruh ve sağlam bir alt yapı ile donanımlı bir biçimde eğitim hayatlarına devam etmelerini hedefledi. Bu kapsamda Köy Enstitüleri'nin geleceğine dair tartışmalar gündemi ciddi bir şekilde meşgul etmekteydi.

CHP Hükümeti tarafından büyük umutlarla açılan Köy Enstitüleri, görece olumlu sonuçlar vermelerine karşın Tek Parti döneminin sonlarına doğru eğitimde ikiliğe yol açtıklarına ve Komünist fikirlerin yayılmasına yol açtıklarına dair iddialardan dolayı tenkitlere maruz kalmışlardı. Bu noktada CHP tarafından yapılan düzenlemeler Köy Enstitüleri'ni

daha da zor bir durumla karşı karşıya bırakmıştı. Tevfik İleri'nin çabalarıyla 7 Mayıs 1952 tarihinde teklif edilen kanun kapsamında Köy Enstitüleri'nin, İlk Öğretmen Okulu'na dönüştürülmesi kararlaştırıldı. Böylelikle köy ve şehirlerde iki farklı ilköğretim programı uygulanmasıyla ortaya çıkabilecek ikiliğin önüne geçildi.

5 Şubat 1953 tarihinde düzenlenen 5. Millî Eğitim Şurası'nın da ana gündemi ilköğretim meselesi idi. 5. Milli Eğitim Şurası'nda köy ve şehirlerde ilköğretim veren okulların müfredatlarının düzenlenmesi ve eğitimdeki ikiliğin ortadan kaldırılması yolunda önemli tartışmalar gerçekleştirilirken 222 sayılı İlköğretim Kanunu'nun temelleri atıldı.

İlköğretim ile ilgili sorunlarla birlikte çözüm bekleyen diğer bir mesele din eğitimi idi. Komünizm ile millî ve manevi değerleri ön plana alan bir eğitim sistemi aracılığıyla mücadele edilebileceği fikri din eğitimine yönelik sorunların ortadan kaldırılmasına öncelik verilmesi gerektiğini gösteriyordu. Bu çerçevede Tevfik İleri, din eğitimi alanında inceleme yapmak amacıyla Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki başkanlığında bir komisyon görevlendirdi. Bahsi geçen komisyon tarafından hazırlanan rapor, toplumda batıl inançların yayıldığını ve din istismarı yapan tarikatların türediğini vurgulayarak devlet tarafından verilecek dini eğitimle bu sorunların aşılabileceğini öne sürmekteydi. Ayrıca ülkede din adamı yetiştiren kurumların yetersizliğinin en basit sayılabilecek dini hizmetlerin ifa edilememesine yol açtığı da ilgili raporda belirtilmekteydi. Seçmeli olarak program dışı okutulan din dersleri, şehir ilkokullarının 4. ve 5. sınıflarında, köy okullarının da 3. sınıfında yine seçmeli bir şekilde müfredat içerisine alındı. Şu farkla ki, bundan böyle çocuklarının din derslerinden muaf sayılmasını isteyen veliler okul idarelerine müracaatta bulunmak durumundaydılar.

Cumhuriyetin ilk yıllarında okur yazar oranının düşüklüğünden dolayı ilköğretime ağırlık verildiğinden ortaöğretim ihmal edilmişti. Tevfik İleri bakanlığı döneminde ortaöğretim meselesine el attı. Amerikalı uzmanlardan John J. Ruff, Ellsworth Tompkins ve Lester Beals'in tavsiyeleri doğrultusunda ortaöğretim ile ilgili sorunları çözebilmek, bilhassa bu kurumların öğretmen ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla önceki dönemde kapatılan İstanbul Eğitim Enstitüsü ve Yüksek Öğretmen Okulu yeniden açıldı. İleri döneminde ortaöğretim alanındaki önemli girişimlerden biri de yabancı dil derslerinin müfredattaki sayısının artırılmasıdır.

Bir mühendis olarak Tevfik İleri, mesleki ve teknik eğitim alanındaki eksikleri tespit ettirerek bunları giderme yolunda adımlar atsa da hedefini tam manasıyla gerçekleştiremedi. Öte yandan 1948 yılında din adamı yetiştirmek maksadıyla açılan İmam Hatip kurslarının yetersiz kalması üzerine 1951 yılında 7 yıllık İmam Hatip Okulları açıldı. 1931 yılında kapanan İmam Hatip Okullarını otuz yıllık bir aranın ardından yeniden açan Tevfik İleri'nin beklentisi "müspet, münevver din adamları" yetiştirecek kurumlar vasıtasıyla Türk toplumunu hurafelerden ve yanlış telkinlerden kurtarmaktı.

20. yüzyılın ortasında yalnızca İstanbul ve Ankara'da yüksek öğretim kurumları bulunmaktaydı. Atatürk'ün ideali doğuda bir üniversite kurma fikri ise Tek Parti iktidarı boyunca hayata geçirilememişti. Hem Atatürk'ün bir arzusunu yerine getirmek hem de yüksek öğretimdeki ihtiyacı karşılamak maksadıyla Tevfik İleri Van, Elâzığ ve Erzurum'da fizibilite çalışmaları yaptırdı. Ancak bu çalışmalar ikinci döneminde hayata geçirilebildi.

Örgün eğitim ile birlikte yaygın eğitim meselesine de el atan Tevfik İleri, başlangıçtaki faydalı hizmetlerine karşın zaman içerisinde işlevini kaybeden Halkevlerini DP Hükümeti'nin programı doğrultusunda kapatmayı gündeme aldı. Halkevlerinin mevzuat ve teşkilat yapılarından dolayı çok partili rejim içerisinde CHP ideolojisinin savunucusu ve siyasi bir şubesi hâline geldiklerine dair yaygın bir kanaat vardı. Tek Parti döneminde sorun teşkil etmeyen bu duruma çok

partili yaşam içerisinde uygun bir çözüm üretilmedi. Tefik İleri, meslek yaşamı boyunca aktif bir rol oynadığı Halkevlerinin kapatılması ve bütün varlıklarının hazineye devredilmesi ile ilgili karara imza attı (8 Ağustos 1951). Yabancı uzmanların tavsiyesiyle Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde bir Halk Terbiyesi Şubesi açılrsa da Halkevlerinin boşluğu doldurulamadı. Köy Enstitülerinin ve Halkevlerinin kapanmasına dair kararlara imza atarak Millî eğitim sistemini millî ve manevi temeller üzerinde geliştirmeyi hedefleyen Tefik İleri, basında mesnetsiz bir şekilde ırkçılık, Turancılık ve gericilik ithamları ile karşı karşıya kaldığından 8 Nisan 1953 tarihinde bakanlıktan ayrıldı.

1954 yılında DP'den yeniden milletvekili seçilen Tefik İleri, partisinin yönetim kurullarında dikkat çekmeye başladı. 13 Nisan 1957 tarihinde yeniden Millî Eğitim Bakanlığı'na atanan Tefik İleri bir önceki dönemde eksik kalan icraatlarını tamamlamaya çalıştı. Tefik İleri, Millî Eğitim Bakanlığı'ndaki ikinci döneminde daha çok orta ve Yüksek öğretim ile ilgili kronik sorunlara el attı. Bu kapsamda lise programlarında önemli değişiklikler gerçekleştirildi. Liselerde öğrencilerin üçüncü sınıf yerine, ikinci sınıftan itibaren fen ve edebiyat kollarına ayrılmalarına karar verildi. Ayrıca bir öğretim yılının on beş günlük tatil ile iki döneme ayrılması, her dönem sonunda öğrencilere bir not verilmesi ve bitirme imtihanlarında başarısız dersler için bütün dersler yerine sadece başarısız derslerden imtihana girilmesi ile lise birinci ve ikinci sınıflara seçmeli din dersleri konulması kararlaştırıldı.

Tefik İleri Doğu'da bir üniversite kurulmasına dair planı bakanlığının ikinci döneminde gerçekleştirdi. 31 Mayıs 1957 tarihinde çıkarılan kanun kapsamında 23 Temmuz 1957 tarihinde Erzurum'da Atatürk Üniversitesi'nin temeli atıldı. Yine İleri'nin çabalarıyla, "Ortadoğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü" adlı araştırma enstitüsünün üniversiteye dönüşümü için çalışmalar başlatıldı. İktisadi ve Ticari İlimler Akademilerinin kuruluşuna dair hazırlıklar da Tefik İleri döneminde tamamlandı.

1957 seçimlerinden DP kan kaybı yaşamamasına rağmen tek başına iktidar olarak ayrıldı. Hükümeti yeniden kurmakla görevlendiren Adnan Menderes, Tefik İleri'yi Başbakan Yardımcısı olarak atadı. Bu dönemden itibaren DP'nin mecliste yapmaya çalıştığı iç tüzük değişikliklerine karşı tepkiler yükselmeye başladı. İstanbul Üniversitesi Anayasa Hukuku profesörlerinden Hüseyin Nail Kubalı'nın bahsi geçen değişikliklerin Anayasa'ya aykırı olduğuna dair iddiaları Tefik İleri tarafından tepki ile karşılandı. Öğretim üyelerinin günlük siyasetle uğraşmamaları yönünde uyarılarda bulunan İleri, Üniversite ile DP arasındaki krizin derinleşmesine yol açtığı düşüncesiyle Başbakan yardımcılığı görevinden alınarak Bayındırlık Bakanlığı'na atandı.

19 Ocak 1958 ila 27 Mayıs 1960 tarihleri arasında Bayındırlık Bakanlığı vazifesini üstlenen Tefik İleri, 23 Mayıs 1959 ila 8 Aralık 1959 tarihleri arasında yaklaşık altı ay Millî Eğitim Bakanlığı'na vekalet etti. Hazırlık çalışmalarını başlattığı Ortadoğu Teknik Üniversitesi Kanunu, İleri'nin vekaletine denk geldi ve 27 Mayıs 1959 tarihinde kabul edildi. Bununla beraber Ankara Öğretmen Okulu, Buca Eğitim Enstitüsü ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılışı İleri döneminde gerçekleştirildi. İleri'nin vekaleti sırasında Türkiye'de millî eğitim alanında ciddi tartışmalara yol açan Türkiye Eğitim Millî Komisyonu Raporu hazırlandı. 18 Temmuz 1959 tarihinde sunulan ve Türk Millî Eğitim sisteminin yaşadığı kronik sorunları ve içler acısı durumu gözler önüne seren raporun Tefik İleri tarafından sumen altı edildiği öne sürüldü. Bu söylentilerin ardından Millî Eğitim Bakanlığı vekaletinden ayrılan Tefik İleri bayındırlık ile ilgili meselelere odaklandı. Bayındırlık Bakanlığı sırasında Kemer Barajı ile Demirköprü Barajı ve Hidroelektrik Santrali'nin açılışını gerçekleştiren İleri, İstanbul Boğazı üzerinde bir köprü kurmak amacıyla bir proje hazırlasa da 27 Mayıs 1960 askerî darbesi nedeniyle hedefini gerçekleştirmedi.

27 Mayıs neticesinde tutuklanan Tefik İleri Yassıada'da görevini kötüye kullanmaya ilişkin muhtelif iddia ve

suçlamalarla birlikte gericilik, irtica, Komünizm propagandası yapmak, Vatan Cephesi ile toplumu bölmek ve hatta vatana ihanet etmek gibi çelişkili ithamlarla karşı karşıya kaldı. DP'nin önde gelen simalarından biri olduğu için Yassıada duruşmaları neticesinde idama mahkûm edilen İleri'nin cezası bir süre sonra müebbet hapse çevrildi. Yassıada, İmralı ve Kayseri cezaevlerine nakledilen Tefik İleri, yaşadığı sıkıntılarla birlikte kansere yakalanarak 31 Aralık 1961 tarihinde hayata gözlerini yumdu.

Abdurrahman BOZKURT

KAYNAKÇA

I. Hatırat ve Telif Eserler

AKSOY, Cahide (İleri): **Babam Tefik İleri**, Ankara, Ayyıldız Matbaası A.Ş., Ankara 1977.

AKYÜZ, Yahya: **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985'e)**, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1985.

BARUTÇU, Faik Ahmet: **Siyasi Anılar (1939-1954)**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1977.

BEALS, Lester: **Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor**, İstanbul, Maarif Vekaleti Yayınları, 1955.

BOZKURT, Abdurrahman: **Tefik İleri Cumhuriyetin İkinci Eğitim Mimarı**, İdil Yayıncılık, İstanbul 2012.

ÇONGUR, H.Rıdvan: **Büyük Türk Milliyetçisi Tefik İleri**, Gaye Matbaacılık, Ankara 1987.

DARENDELİOĞLU, İlhan: **Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri**, Toker Yayınları, İstanbul 1979.

DICKERMAN, Watson: **Türkiye'de Halk Eğitimi Hakkında Rapor (1951)**, Maarif Vekaleti Yayınları, Ankara 1956.

DİYANET VAKFI YAYINLARI: **Her Yönüyle Tefik İleri**, Ankara 1997.

İLERİ, Tefik: **Maarif Çalışmaları (1950-1959)**, MEB Yayınları, Ankara 1959.

KABACALI, Alpay: **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul 1992.

KIRBY, Fay: **Köy Enstitüleri**, çev. Engin Tonguç, Güldiken Yayınları, Ankara 1962.

MAASKE, Roben J.: **Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor**, Maarif Vekaleti Yayınları, Ankara 1955.

MARDİN, Şerif: **Türkiye'de Din ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

NADİ, Nadir: **Perde Aralığından**, Cumhuriyet Yayınevi, İstanbul 1965.

ÖZTÜRK, Cemil: **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, TTK, Ankara 1996.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet: **Türkiye'de Din Eğitimi**, MEB Basımevi, Ankara 1996.

RUFİ, John: **Türkiye'de Ortaöğretim, Müşahadeler, Problemler ve Tavsiyeler**, Maarif Vekaleti Yayınları, Ankara 1954.

TAYLAK, Muammer: **Öğrenci Hareketleri, Saltanat, II.Meşrutiyet ve I. Cumhuriyet**, Başnur Matbaası, Ankara 1969.

Tevfik İleri Yassıda ve Kayseri Günlükleri, Yay. haz. Cahide İleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003.

TONGUÇ, Engin: **Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç**, Ant Yayınları, İstanbul 1970.

ÜNSÜR, Ahmet: **Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri**, Önder Yayınları, İstanbul 1995.

WAFFORD, Kate: **Türkiye’de Köy Okulları Hakkında Rapor**, çev. Fatma Barış, Maarif Vekaleti Yayınları, Ankara 1952.

YAZICIOĞLU, Hulusi: **Bir Din Politikası, Laiklik**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

II. Makaleler

AKSEKİ, Ahmet Hamdi: “Din Tedrisatı ve Din Eğitimi Hakkında Bir Rapor”, **Sebilürreşad Dergisi**, C 5, S 102, (1951), s.19-20.

“Dikensiz Gül Bahçesi”, **Akis Dergisi**, C11, S190, (1957), s.5-6.

ENÇ, Mithat: “Maarifimizin Yeni Hükümdarı”, **Eğitim Hareketleri Dergisi**, C1, S1, (1955), s.18.

“İleri Zihniyetinin Mağlubiyeti”, **Akis Dergisi**, C5, S 78, (1955), s.7.

KISAKÜREK, Necip Fazıl: “Tevfik İleri”, **Büyük Doğu Mecmuası**, C 2, S 45, (1953), s.8.

“Milletvekili Ödenekleri”, **Akis Dergisi**, C 10, S167, (1957), s.7.

ÖYMEN, Hıfzırhman Raşit: “Yeni Üniversitelerimiz”, **Eğitim Hareketleri Dergisi**, C 1, S3, (1955), s.6.

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi: “Komünizme Karşı Dünya Din Cephesi”, **Sebilürreşad Dergisi**, C 1, S10, (1948), s.151-152.

TEVFİK, Celal: “Abide İstiyoruz”, **Birlik Mecmuası**, C1, S1, (1933), s.6-8.

“Tevfik İleri İle Röportaj”, **Akis Dergisi**, C11, S190, (1957), s.5.

III. Tezler

NAKKAŞ, Ayşegül Dilek: **“DP Döneminde Milli Eğitim Politikalarındaki Değişmeler (1950-1960)”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.

28/10/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ahmet-tevfik-ileri-1911-1961/?pdf=7494> adresinden erişilmiştir